

C/2024/2106

26.3.2024

Stanovisko Evropského hospodářského a sociálního výboru ke společnému sdělení Evropskému parlamentu a Radě – Nový pohled na provázanost klimatu a bezpečnosti: Řešení dopadu změny klimatu a zhoršování životního prostředí na mír, bezpečnost a obranu

(JOIN(2023) 0019 final)

(C/2024/2106)

Zpravodajka: **Ozlem YILDIRIM**

Žádost o vypracování stanoviska	Evropská komise, 18.8.2023
Právní základ	článek 304 Smlouvy o fungování Evropské unie
Odpovědná sekce	Vnější vztahy
Přijato v sekci	21.12.2023
Přijato na plenárním zasedání	17.1.2024
Plenární zasedání č.	584
Výsledek hlasování	
(pro/proti/zdrželi se hlasování)	162/3/0

1. Závěry a doporučení

1.1 EHSV se domnívá, že dopady změny klimatu a zhoršování životního prostředí zvyšují rizika a přidávají na závažnosti hrozbám pro mír a také pro evropskou a mezinárodní bezpečnost. Vlivem prudké změny klimatu se totiž množí extrémní klimatické jevy, přičemž se tato změna prolíná s četnými formami zhoršování životního prostředí. U těchto tendencí, k nimž se ještě přičítá zranitelnost v oblastech zemědělství, vody a infrastruktury, které čelí obyvatelstvo mnoha zemí, tedy hrozí, že vyústí v sociální, hospodářskou, institucionální a politickou destabilizaci.

1.2 EHSV sice jednoznačně podporuje vlastní záměr Evropské komise zohlednit problematiku klimatu a bezpečnosti, je však třeba poznamenat, že v dokumentu, který Komise navrhla, není tato problematika zeměpisně, politicky ani vojensky vymezena. Podle EHSV je naléhavě nutné investovat do vytváření odolných řešení, mimo jiné zajištěním toho, že evropské rozhodovací procesy budou do budoucna na tyto druhy napětí připraveny.

1.3 Evropské orgány a instituce by měly v rámci tvorby politik Společenství zohlednit rychlý vývoj biofyzikálních okolností (na nichž závisí život a dobré životní podmínky lidí) a politickou soudržnost (členských států i sousedů a partnerů EU).

1.4 EHSV připomíná základní poslání evropského projektu, kterým je prosazování a zachování míru, a znovu podtrhuje, že toto poslání má zásadní význam. Má-li být tento cíl naplněn, musí Evropa o upevnění míru usilovat intenzivněji. Toto mírotvorné působení je neoddělitelně spjato s ochranou a prosazováním základních práv a demokracie. Zohlednění „provázanosti mezi klimatem a bezpečností“ má za cíl je zachovat. Účelem tohoto postupu je totiž udržet a prosazovat základní práva, která by mohla být zpochybňována z toho důvodu, že v důsledku změny klimatu by se mohly jak osoby, tak společnost cítit ohroženy nejistotou.

1.5 EHSV zastává názor, že je třeba provázanost mezi klimatem a bezpečností zohlednit ještě více a vytvořit proaktivní rozhraní mezi orgány a institucemi odpovědnými za vnější vztahy, vnitřní soudržnost Unie, bezpečnostní služby a obranu členských států, přičemž nezbytným prvkem bude stálý dialog s vědeckou obcí. Cílem tohoto dialogu je mimo jiné umožnit EU, aby své politiky postupně přizpůsobovala zhoršující se situaci v oblasti klimatu a životního prostředí.

1.6 Toto posílení bude muset zohlednit přínosy výzkumu a inovací pro odolnost, čímž se zlepší prognostika i účinnost opatření EU.

2. Shrnutí návrhu Komise

2.1 Ve svém sdělení, které se věnuje reakci Evropské unie na dopad „změny klimatu a zhoršování životního prostředí na mír, bezpečnost a obranu“, Komise mimo jiné poukazuje na rizika a hrozby, které dopady změny klimatu představují a budou představovat pro potravinové zabezpečení, zdraví a demografický vývoj. Podle Komise budou z těchto dopadů pramenit rizika pro sociální soudržnost, zejména v městském prostředí. Kromě toho stále rychlejší zvyšování hladiny oceánů a regionální změny, zejména v Arktidě, povedou k závažným důsledkům pro všechny členské státy.

2.2 Tato situace, kterou ještě zhoršuje válka na Ukrajině, mimoto zostřuje hospodářskou soutěž, pokud jde o přístup ke zdrojům a technologiím potřebným pro ekologickou a energetickou transformaci. Je tudíž naléhavě nutné vyvinout společné úsilí v oblasti přizpůsobení se změně klimatu a provádění nové Zelené dohody a zároveň připravit EU a její členské státy na řadu hrožících narušení způsobených riziky a krizemi vyplývajícími z provázanosti mezi klimatem a bezpečností.

2.3 V reakci na tyto výzvy se v dokumentu navrhuje, aby EU v rámci systému včasného varování a analýzy konfliktů rovněž shromažďovala údaje o klimatu a životním prostředí a aby propojila unijní síť a platformy pro analýzu konfliktů. Kromě toho by měl být přístup zaměřený na „klima a bezpečnost“ operativně začleněn do vnější činnosti EU, zejména v oblastech Sahelu a Afrického rohu nebo v malých ostrovních státech.⁽¹⁾ Evropa by rovněž měla posílit své investice do programů rozvoje, mezinárodní spolupráce, udržování a upevňování míru a humanitární pomoci, do nichž by měla konkrétněji začlenit výzvy související jak se změnou klimatu, tak s obranou.

2.4 V dokumentu se rovněž navrhuje jednak posílit přizpůsobení obranných infrastruktur a odvětví vystavených změně klimatu v členských státech a jednak propojit různé iniciativy zaměřené na energetiku a oběhové hospodářství coby otázky obrany v rámci Evropské obranné agentury a současně rozvíjet soustavné výměny informací o těchto záležitostech s členskými státy.

2.5 V zájmu dosažení cílů EU v oblasti boje proti změně klimatu by pak rovněž měla být rozvíjena synergie mezi různými iniciativami týkajícími se ochrany přírodních stanovišť, transformace energetiky a kritických zdrojů a materiálů.

3. Obecné připomínky

3.1 EHSV se domnívá, že dopady změny klimatu a zhoršování životního prostředí zvyšují rizika a přidávají na závažnosti hrozbám pro mír a také pro evropskou a mezinárodní bezpečnost. Na všech úrovních, od celosvětové až po místní, se totiž vlivem prudké změny klimatu množí extrémní klimatické jevy, a prolínají se s četnými formami zhoršování životního prostředí, jako jsou mimo jiné krize v oblastech biologické rozmanitosti, půdy či koloběhu vody, nedostatek zdrojů a všeobecně rozšířené znečištění chemickými vstupy nebo plasty. U těchto tendencí, k nimž se ještě přičítá zranitelnost v oblastech zemědělství, vody a infrastruktury, které čelí obyvatelstvo mnoha zemí, tedy hrozí, že vyústí v sociální, hospodářskou, institucionální a politickou destabilizaci. V důsledku toho se zhoršuje problém nedostatku potravin, z čehož plynou nová zdravotní rizika⁽²⁾ vyvolávající vážné obavy.

3.2 Na pochopení komplexních vazeb, jimiž jsou provázány klima a bezpečnost, je nezbytně nutné nahlížet optikou potenciálních rizik a krizí pro všechny země světa.

Změna klimatu a zhoršování životního prostředí jsou totiž celosvětové procesy. Jejich dynamika působí a jejich závažnost roste nepřetržitě a celosvětově, což zavrhuje důvod k pochybám ohledně možnosti řešit „provázanost mezi klimatem a bezpečností“ výhradně mimo vlastní území.

3.3 EHSV připomíná základní poslání evropského projektu, kterým je prosazování a zachování míru, a znovu podtrhuje, že toto poslání má zásadní význam. Má-li být daného cíle dosaženo, musí Evropa zintenzivnit své úsilí při upevňování míru nejen ve světě, ale i v samotné Evropě.⁽³⁾ Zohlednění provázanosti mezi klimatem a bezpečností povede k vytvoření evropských politik a vyčlenění prostředků nezbytných k zachování a prosazování míru. To je o to důležitější vzhledem k tomu, že ohnisek geopolitického napětí je čím dál více.

⁽¹⁾ Jean-Michel Valantin, *Géopolitique d'une planète déréglée* (Geopolitika narušené planety), Paříž, Le Seuil, 2017, reedice 2022.

⁽²⁾ Tim Sweijs, Marleen de Haan, Hugo van Manen, *Unpacking the Climate security Nexus, the seven pathologies linking climate change to violent conflicts* (Vysvětlení provázanosti mezi klimatem a bezpečností: sedm patologických jevů propojujících změnu klimatu s násilnými konflikty), The Hague Centre for Strategic Studies, březen 2022.

⁽³⁾ Úř. věst. C 228, 5.7.2019, s. 31.

3.4 Toto mírotvorné působení je neoddelitelně spjata s ochranou a prosazováním základních práv a demokracie. Zohlednění „provázanosti mezi klimatem a bezpečností“ má za cíl je zachovat (zejména právo na život, bezpečnost, integritu a svobodu, jakož i další práva z toho vyplývající). Účelem tohoto postupu je totiž udržet a prosazovat základní práva, která by mohla být zpochybňována z toho důvodu, že v důsledku změny klimatu by se mohly jak osoby, tak společnost cítit ohroženy nejistotou.

3.5 Toto posílení bude muset zohlednit přínosy výzkumu a inovací pro odolnost, čímž se zlepší prognostika i účinnost opatření EU a její legitimita v očích členských států, společnosti a obyvatel. Evropskou legitimitu ještě více upevní skutečnost, že přijatá opatření umožní posílit potravinové zabezpečení, které je přímo ohroženo prudkou změnou klimatu.

3.6 Vzhledem k novým celosvětovým zpětným vazbám klimatických změn by evropské orgány a instituce měly v rámci tvorby politik Společenství a ve svých vnějších vztazích, a to jak s partnerskými regionálními organizacemi, tak s organizacemi mezinárodními, zohlednit rychlý vývoj biofyzikálních okolností (na nichž závisí život a dobré životní podmínky lidí) a politickou soudržnost (členských států i partnerů EU).

3.7 Z toho plyne stanovení nových priorit, zejména pokud jde o solidaritu v oblasti civilní bezpečnosti. Mechanismus civilní ochrany Unie již není z hlediska účinnosti ani svým rozsahem schopen dostatečně reagovat na katastrofy související se změnou klimatu a četná rizika z hlediska prevence, připravenosti, varování, plánování a operačních schopností, která vyvstávají na území Unie i mimo ně. ⁽⁴⁾ EHSV se domnívá, že je nutno podrobněji vymezit a definovat činnost EU v reakci na katastrofy mimo její území. Dle EHSV je naléhavě zapotřebí rozvíjet operační spolupráci prostřednictvím harmonizace odborné přípravy, kompatibility materiálů a vybavení a přehlednosti a efektivitu linie velení. Vedle své řádné základní činnosti týkající se přírodních katastrof bude mechanismus civilní ochrany Unie v budoucnu jistě využíván k řešení dalších rizik, jako jsou pandemie, pomoc obyvatelstvu ve válečných oblastech, významná průmyslová rizika, rozsáhlá znečištění moří a dopady kybernetických útoků na distribuční sítě elektřiny nebo pitné vody a veškerou základní infrastrukturu.

3.8 Podle EHSV je naléhavě nutné investovat do vytváření odolných řešení, mimo jiné zajištěním toho, že evropské rozhodovací procesy budou do budoucna na tyto druhy napětí připraveny. EHSV tedy zastává názor, že je třeba provázanost mezi klimatem a bezpečností zohlednit ještě více a vytvořit proaktivní rozhraní mezi orgány a institucemi odpovědnými za vnější vztahy, vnitřní soudržnost Unie, bezpečnostní služby a obranu členských států, přičemž nezbytným prvkem bude stálý dialog s vědeckou obcí a s organizacemi občanské společnosti. Cílem tohoto dialogu je mimo jiné umožnit EU, aby své politiky postupně přizpůsobovala zhoršující se situaci v oblasti klimatu a životního prostředí, a to především s využitím nových poznatků, k nimž se dospělo v rámci vědeckého výzkumu.

4. Konkrétní připomínky

Bezpečnost a prevence

4.1 EHSV sice jednoznačně podporuje vlastní záměr Komise zohlednit problematiku klimatu a bezpečnosti, je však třeba poznamenat, že v dokumentu, který Komise navrhla, není tato problematika zeměpisně, politicky ani vojensky vymezena.

4.2 Zdá se, že se celý dokument vyznačuje epistemologickým rozporem. Ačkoli se zohlednění problematiky bezpečnosti a klimatu jeví jako zásadní, není z dokumentu patrné, že v této oblasti dochází k vývoji, jelikož směřujeme k rychlému a neustálému zhoršování situace, což by ostatně mohlo vést k vážnému napětí mezi členskými státy. Lze pouze předvídat, že permanentní kombinace častějšího výskytu extrémních klimatických jevů, narušení koloběhu sladké vody, krize v oblasti biologické rozmanitosti a stále rychlejšího zvyšování hladiny oceánů, které jsou spojeny s geopolitickými hrozbami, včetně hrozeb způsobených válkou na Ukrajině, dá vzniknout novým typům napětí uvnitř jednotlivých členských států i mezi nimi ⁽⁵⁾, jakož i na mezinárodní scéně.

⁽⁴⁾ Úř. věst. C 290, 29.7.2022, s. 30.

⁽⁵⁾ David Wallace-Wells, *La Terre inhabitable* (Neobyvatelná Země), Paříž, Garnier Flammarion, 2021.

4.3 Tváří v tvář těmto výzvám může Evropa využít trumf, kterým jsou výzkumná a prognostická střediska. O jejich podklady se při svých úvahách mohou opírat jak evropské orgány, tak orgány členských států. Například středisko Stockholm Resiliency Center, jež rozvíjí metodiku pro hodnocení devíti „planetárních mezí“, provádí pravidelnou diagnostiku stavu zemského systému, kterou lze použít k určení výzev v rámci politik „klimatické bezpečnosti“. Totéž platí pro mnoho vědců a laboratorů podílejících se na činnosti Mezivládního panelu pro změnu klimatu, ať již jako členové, nebo spolupracovníci.

4.4 Stále závažnější změna klimatu a zhoršování životního prostředí pak rovněž vyžadují, aby byla do rozhodovacího procesu v rámci evropských orgánů rychle a proaktivně začleněna Evropská agentura pro životní prostředí i evropská výzkumná střediska a sítě s cílem zajistit v souvislosti s přijímáním rozhodnutí poskytování informací a vysvětlení.

Mezinárodní spolupráce

4.5 Navíc vzhledem k tomu, že výzvy v oblasti klimatu a bezpečnosti představují výzvy globální, je namístě, aby globální byl i přístup k nim, a to zejména v rámci výzkumu. Následně by pak byly určeny konkrétní projevy těchto výzev, které by byly řešeny na příslušných úrovních. Je tedy třeba posílit mezinárodní spolupráci, přičemž zásadní hybnou silou, pokud jde o účinné řešení otázky provázanosti mezi klimatem a bezpečností, je pevný mnohostranný rámec, a zejména partnerství mezi EU a OSN, které je třeba prohloubit.

4.6 EHSV sice uznává cíle, zdá se však nezbytné připomenout, že výzvy v oblasti klimatu a bezpečnosti se neomezují pouze na oblast vnějších vztahů EU, ale propojují vnější a vnitřní rozměr evropského území. Mobilizovatelné, finanční, logistické, vojenské, bezpečnostní, humanitární, zdravotnické, vědecké, technické a průmyslové a zemědělské zdroje však do značné míry závisí na skutečných kapacitách členských států.

4.7 Zdá se tedy nezbytné, aby otázka klimatu a bezpečnosti byla předmětem zvláštního stálého dialogu mezi Komisí a členskými státy, a to tím spíše, že související hrozby, zejména bezpečnostní a vojenské, mohou řešit pouze příslušná ministerstva v každém členském státě. Výzvy v oblasti koordinace a rozvoje společných politik a cílů jsou v konečném důsledku o to strategičtější. Členské státy by měly předjímat zneužívání životního prostředí a změny klimatu jako válečné zbraně, aby byly na takovýto strategický vývoj připraveny. Skutečná koordinace různých evropských úrovní a služeb má tedy zcela zásadní význam a může být příležitostí k lepší spolupráci.

4.8 V některých zvláště citlivých oblastech, jako je Afrika, Karibik a Tichomoří, navíc již v důsledku souvislosti mezi klimatem a bezpečností probíhají ozbrojené konflikty, které ohrožují hospodářský rozvoj těchto oblastí. Tyto konflikty však také zhoršují environmentální podmínky a omezují přístup k přírodním zdrojům, jako je voda. Zásadní význam, co se týče zohlednění provázanosti mezi klimatem a bezpečností, má tedy posílené strategické partnerství s některými regiony.

4.9 V této souvislosti musí EU posílit svou kapacitu v oblasti bezpečnosti, humanitární podpory a mezinárodní spolupráce. Toto posílení bude muset zohlednit přínosy výzkumu a inovací pro odolnost, čímž se zlepší prognostika i účinnost opatření EU a její legitimita v očích členských států, společnosti a obyvatel. Evropskou legitimitu ještě více upevní skutečnost, že přijatá opatření umožní posílit potravinové zabezpečení, které je přímo ohroženo prudkou změnou klimatu.

4.10 Problematika potravin může mít v souvislosti s klimatem a bezpečností zvláště velký význam, neboť se jedná o faktor, který může závažným způsobem ohrozit soudržnost společnosti. Avšak vzhledem k tomu, že jsou provázanost mezi klimatem a bezpečností a vazby mezi shromažďováním dat, analýzou, prognostikou a politikou velice komplexní, jeví se jako nezbytné posílit prognostickou kapacitu tím, že se propojí s kapacitou včasného varování.

Posílení prognostické kapacity a kapacity včasného varování umožní zlepšit přizpůsobování se změně klimatu od evropské úrovně až po úroveň místní. Na posledně jmenovaném stupni budou místní a regionální orgány tyto kapacity moci začlenit konkrétně do svých územních plánů, aby se zmírnily jejich dopady na koloběh vody a zabránilo se z toho plynoucím rizikům.

4.11 EHSV dále připomíná, že je naléhavě nutné účinně provádět Zelenou dohodu pro Evropu a Pařížskou dohodu a plnit cíle udržitelného rozvoje, které musí zůstat prioritou EU, aby se minimalizovaly negativní dopady provázanosti mezi klimatem a bezpečností. Do úsilí o zmírňování změny klimatu a přizpůsobení se této změně se musí zapojit i armáda, stejně jako vojensko-průmyslové odvětví, jež je i nadále odvětvím s vysokými emisemi skleníkových plynů.

4.12 Typickým příkladem komplexního charakteru této problematiky je migrace. Evropské unie se týká zejména otázka migračních toků z oblasti Sahelu, Blízkého východu a Střední Asie. Příčinou těchto toků je celá řada velmi spletitých sociálních, politických, geopolitických, vojenských a environmentálních faktorů, jejichž intenzita se v různých oblastech a v různých časových obdobích liší. Všechny tyto okolnosti a také situaci v oblasti migračních toků navíc rychle zhoršuje změna klimatu. Je proto nezbytné, aby politika zohledňující provázanost mezi klimatem a bezpečností brala plně v potaz etické otázky úcty k lidské důstojnosti a hodnot Unie a aby byla rozsáhle a účinně koordinována mezi příslušnými orgány a subjekty. ⁽⁶⁾

Sociální soudržnost, začleňování a zohledňování občanské společnosti

4.13 Zohlednění této provázanosti by mohlo být příležitostí k tomu, ještě více zapojit občanskou společnost, jelikož nashromáždila zkušenosti, kterými může podpořit čtené sdílení zkušeností a iniciativ „zdola nahoru“, což by napomohlo prohlubování evropské soudržnosti ve všech jejích rozměrech. Sociální dialog a jeho aktéři proto musí být začleněni do procesů řešení otázek souvisejících s problematikou klimatu a bezpečnosti.

4.14 Jak již EHSV několikrát uvedl, změna klimatu prohlubuje sociální nerovnosti, které již existují. Omezení dopadů změny klimatu musí rovněž pomoci v boji proti prohlubujícím se sociálním a společenským nerovnostem. Klimatická spravedlnost – jež je neoddělitelně spjata s provázaností mezi klimatem a bezpečností – tak má za cíl zmírňovat jevy, jako jsou nerovnosti a chudoba.

4.15 Změna klimatu obzvláště silně dopadá na ženy, zejména proto, že svou prací musejí zmírňovat její sociální dopady v nejchudších regionech. Vysokou daň pak platí především ženy se zdravotním postižením. EHSV proto obzvláště doporučuje zohlednit tento druh nerovnosti v rámci provázanosti mezi klimatem a bezpečností, aby se zabránilo vyloučení celých skupin obyvatelstva, které již nežijí v důstojných, slušných a bezpečných podmínkách.

4.16 Důležitý je mimoto mezigenerační účinek, a proto je třeba zvláště zohlednit dva segmenty obyvatelstva – mladé lidi a ty nejstarší (přičemž zvláštní pozornost je třeba věnovat zranitelnosti dětí v případě extrémních klimatických jevů).

V Bruselu dne 17. ledna 2024.

předseda
Evropského hospodářského a sociálního výboru
Oliver RÖPKE

⁽⁶⁾ Harald Welzer, *Les Guerres du climat, Pourquoi on tue au XXIe siècle* (Klimatické války – Kvůli čemu se v 21. století umírá), Paříž, Gallimard, 2009.